

บทที่ 6

ทัศนคติต่อเว็บไซต์พระพุทธศาสนาและ การใช้ประโยชน์จากเว็บไซต์พระพุทธศาสนา

จากการศึกษาการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศโดยผู้ใช้เว็บไซต์ด้วยแบบสอบถาม(Survey) ดังที่ได้นำเสนอผลการวิจัยในบทที่ 5 แล้ว ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) เพื่อให้ทราบและเข้าใจทัศนคติและการใช้ประโยชน์จากเว็บไซต์พระพุทธศาสนาจากมุมมองผู้ใช้ในเชิงลึก โดยสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ที่มีความสนใจพระพุทธศาสนาและใช้อินเทอร์เน็ตจำนวนทั้งสิ้น 9 คน

ในบทนี้จะนำเสนอผลการวิจัยจากการสัมภาษณ์ที่มีความสนใจเรื่องพระพุทธศาสนาและใช้อินเทอร์เน็ตในเชิงธรรมะทั้ง 9 คน ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนเป็นผู้ที่มีความสนใจพระพุทธศาสนาและใช้อินเทอร์เน็ตในเชิงพระพุทธศาสนา มีอายุในช่วง 24 -45 ปี ระดับการศึกษาสูงสุดอยู่ในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท ผู้ให้สัมภาษณ์มีทัศนคติต่อการใช้ประโยชน์จากเว็บไซต์พระพุทธศาสนา โดยผู้วิจัยสรุปได้เป็นประเด็นดังต่อไปนี้

1. ประเด็นข้อแตกต่างระหว่างสื่ออินเทอร์เน็ตกับสื่ออื่นๆ
2. ประเด็นการสื่อสารธรรมะในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา
 - ทัศนคติต่อการสนทนาธรรมผ่านเว็บบอร์ดและการแชทรวม
3. ประเด็นการให้ข้อมูลในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา
 - ทัศนคติต่อการนำเสนอเนื้อหาในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา
 - ทัศนคติต่อความเพียงพอของเนื้อหาธรรมะในสื่ออินเทอร์เน็ต
 - ทัศนคติต่อการเผยแพร่ธรรมะด้วยมราวาสและพระสงฆ์ทางเว็บไซต์
4. ประเด็นการเรียนรู้ธรรมะในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา
 - ทัศนคติต่อการเปิดรับเนื้อหาธรรมะทางอินเทอร์เน็ตที่แตกต่างกัน
 - ทัศนคติต่อการเรียนรู้ธรรมะในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา
5. ประเด็นการให้ประสบการณ์ในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา
 - ทัศนคติต่อความใกล้ชิดกับธรรมะโดยสื่ออินเทอร์เน็ต
6. ประเด็นชุมชนธรรมะออนไลน์
 - ทัศนคติต่อการแทนที่กิจกรรมทางศาสนาและใช้เป็นวัดออนไลน์ในสื่ออินเทอร์เน็ต
7. ประเด็นการค้นหาทางจิตวิญญาณในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา
 - ทัศนคติต่อการค้นหาทางจิตวิญญาณและยกระดับจิตใจ
8. ประเด็นการทำให้การคำในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา
9. ประเด็นการแก้ไขปัญหาและการช่วยเหลือเยียวยาในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา
10. ข้อจำกัดของการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศกับเว็บไซต์พระพุทธศาสนา

1. ประเด็นข้อแตกต่างระหว่างสื่ออินเทอร์เน็ตกับสื่ออื่น ๆ

สื่ออินเทอร์เน็ตเป็นสื่อที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นสื่อที่เปิดโอกาสให้คนส่วนใหญ่หรือคนที่ไม่เคยรู้จักธรรมะได้เข้าถึงและรู้จักพระพุทธศาสนาได้มากขึ้นและเปิดรับเนื้อหาพระพุทธศาสนาได้สะดวกขึ้น อย่างไรก็ตาม สื่อชนิดเดิมที่มีอยู่แล้ว เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ และสื่อวิทยุก็ยังมีบทบาทในการสื่อสารในสังคมปัจจุบันอยู่ สื่ออินเทอร์เน็ตได้เข้ามาเสริมและแผ่ขยายช่องทางการสื่อสารให้กว้างขึ้นเท่านั้น จากการสัมภาษณ์ พบว่าผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ยังคงใช้สื่อสิ่งพิมพ์ควบคู่ไปกับการใช้สื่ออินเทอร์เน็ต

สื่ออินเทอร์เน็ตมีความแตกต่างที่เป็นข้อดีกว่าสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือ ในแง่ความรู้สึกเคยชินในการอ่าน โดยการอ่านจากหนังสือให้ความรู้สึกสบายตาว่าการอ่านจากหน้าจอบนคอมพิวเตอร์ ไม่ต้องเพ่งสายตาไปยังจอบนคอมพิวเตอร์ มีข้อดีที่ใช้งานง่ายที่สุด โดยไม่ต้องใช้ไฟฟ้าหรือสัญญาณอินเทอร์เน็ตเพื่อให้ได้เนื้อหาธรรมะที่ต้องการ อีกทั้งหนังสือยังให้รู้สึกถึงความศักดิ์สิทธิ์ ความขลังของหนังสือที่ผู้อ่านสามารถสัมผัสและต้องได้ หยิบจับได้ นอกจากนี้ยังมีประเด็นเรื่องความคุ้มค่าทางธุรกิจ การพิมพ์หนังสือจำนวนมากจากโรงพิมพ์จะทำให้ต้นทุนในการผลิตลดลงซึ่งหากเป็นการพิมพ์หนังสือทั้งเล่มจากเครื่องพิมพ์ของผู้ใช้เอง ก็อาจจะมีราคาสูงกว่าการซื้อหนังสือก็เป็นได้

“มันคนละ *feel* บางคนมองว่าหนังสือมันเป็นเรื่องที่น่าหลงใหล มันได้เปิดได้จับ ได้เก็บ”

(อัญญรัตน์ เอี่ยมเอิบ, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

“แต่ถ้าเลือกได้ จะเลือกอ่านมากกว่า”

(ชัชวาล นัตถรัตน์, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

“มองว่าหนังสือยังไวก็น่ามีข้อดี คือ ถ้ามีหนังสือก็ยังเปิดอ่านได้อยู่ อยู่บนรถ หรืออยู่ในที่อับสัญญาณหรือที่ๆ ไม่มีไฟฟ้า หนังสือยังมีค่าอยู่ในฐานะที่เป็นความรู้โดยไม่ต้องใช้ไฟฟ้า มีราคาถูก มันมีประโยชน์อยู่จุดหนึ่งอยู่”

(นิติพงศ์ พิเชฐพันธ์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2554)

“แต่ในเรื่องความสะดวกด้านธรรมะเล่มใหญ่ๆ หรือสิ่งที่ต้องมีต้นทุนสูงๆ ในการผลิตออกมา มันก็อาจจะไม่สะดวกที่จะพิมพ์ออกมาเอง บางทีการเป็นหนังสืออาจจะเหมาะกว่า... แต่ถ้าในส่วนความสะดวก ความเหมาะสม ความคุ้มค่าเชิงธุรกิจ เรื่องต้นทุน มันก็ต้องคิดหน่อย บางที พิมพ์เองที่บ้านมันอาจจะแพงกว่าที่เป็นรูปแบบหนังสือก็ได้ ถ้าอ่านในคอมฯ มันจะมีความประหยัด แต่มันก็ยังไม่คล่องมืออยู่ดี เสียสายตาด้วยนะ และไม่ใช่ว่าต้นทุนมันเป็นศูนย์นะ มันก็ต้องมีเครื่องคอมพิวเตอร์ ค่าบริการอินเทอร์เน็ต ค่าไฟ”

(ปากบัน แสงประทุม, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

แม้ว่าการฟังไฟล์เสียงธรรมจะไม่สามารถให้บรรยากาศการเข้าร่วมกิจกรรมกับศาสนิกชนคนอื่น แต่ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ชื่นชอบการฟังไฟล์เสียงธรรมมากกว่า ด้วยเหตุผลของความสะดวกและเทคโนโลยีการบันทึกเสียงยังเอื้อให้สามารถบันทึกเสียงเทศนาธรรมได้โดยไม่มีความเสี่ยงอื่นรบกวน ทำให้มีสมาธิในการฟังและรับรู้เนื้อหาได้ดีกว่าการไปฟังธรรมที่วัดที่มีบรรยากาศทางสังคมซึ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องมีเสียงหรือสิ่งรบกวนอื่นๆ

“... ถ้าเทียบระหว่างฟังไฟล์เสียงกับไปฟังธรรมที่วัด ชอบฟังไฟล์เสียงมากกว่าเพราะมันสงบกว่านะ ถ้าอย่างไปรวมกัน มันก็แย่งกันฟัง บางคนก็ไม่ตั้งใจฟัง บางคนก็ลูกร้อง ถ้าเราไปโหลดมาฟัง เราก็ฟังท่านอยู่คนเดียว ไม่มีคนมากวน ไม่ค่อยจ่ออยู่ที่ท่านคนเดียว”

(สิริลักษณ์ ศรีจินดา, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

การรับเนื้อหาธรรมะจากการดูวิดีโอทางเว็บไซต์ด้วยการดูทางหน้าจอคอมพิวเตอร์กับการดูวิดีโอทางหน้าจอโทรทัศน์ไม่มีความแตกต่างกันในแง่อารมณ์ความรู้สึกในการรับเนื้อหา

“ให้อารมณ์ความรู้สึก บรรยากาศ ไม่ต่างกันเพราะท่านจะสอนเรื่องเดียวกัน ตัวธรรมะที่ให้ไม่ต่าง ความรู้สึกเลยไม่ต่าง ”

(สิริลักษณ์ ศรีจินดา, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

แต่มีความแตกต่างกันในแง่ของบริบทแวดล้อมในการรับรู้เนื้อหาธรรมะและความเป็นส่วนตัวซึ่งส่งผลต่อวิธีการเลือกใช้สื่อเพื่อการปรับสภาพจิตใจและเพื่อให้คลายเครียดได้ เนื่องจาก การเปิดรับเนื้อหาธรรมะรูปแบบวิดีโอในสื่อโทรทัศน์มีความเป็นสาธารณะมากกว่าการเปิดรับในเครื่องคอมพิวเตอร์ที่มีความเป็นส่วนตัวสูงกว่า เนื่องจากเครื่องรับโทรทัศน์มักจะอยู่ในพื้นที่ส่วนรวมของครอบครัวและใช้ประโยชน์ร่วมกัน ทำให้ผู้ใช้ไม่สามารถแสดงอารมณ์ความรู้สึกได้อย่างเป็นอิสระเมื่อเทียบกับการอยู่ในพื้นที่ส่วนตัวและไม่สามารถเลือกดูเนื้อหาที่สัมพันธ์กับความต้องการได้จากสื่อโทรทัศน์

“ต่าง เพราะเราคิดว่าทางหน้าจอคอม เรามีความเป็นส่วนตัวมากกว่า ที่บ้านเรา ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในพื้นที่สาธารณะ แล้วอย่างที่เรายกไปแล้ว บางครั้ง เรื่องบางเรื่อง เราอยากร้องไห้บ้าง หรือว่า ใช้ความคิด เราคิดว่า เปิดคอม อยู่คนเดียว เราสบายใจกว่า ”

(อัญญรัตน์ เอี่ยมเอิบ, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

2. ประเด็นการสื่อสารธรรมะในเว็บไซต์ธรรมะ

ทัศนคติต่อการสนทนาธรรมผ่านเว็บบอร์ดและการแชทรวม

รูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสมสำหรับการสนทนาธรรม คือ การสื่อสารในเว็บบอร์ด ด้วยการตั้งและตอบกระทู้ เนื่องจากรูปแบบของเว็บบอร์ดที่เปิดพื้นที่ให้สมาชิกตั้งกระทู้ถามเกี่ยวกับหัวข้อธรรมะที่สนใจหรือมีข้อสงสัย เพื่อให้สมาชิกท่านอื่นเข้ามาแสดงความเห็นต่อท้ายได้ โดยรูปแบบของเว็บบอร์ดที่สำคัญที่เอื้อให้เกิดการสนทนาธรรม คือ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารแบบไม่พร้อมกัน (Many-to-Many Asynchronous Communication) ซึ่งผู้ส่งสารสามารถเขียนข้อความทิ้งไว้ในหน้าเว็บเพจนั้นๆ ได้ในช่วงเวลาหนึ่ง โดยที่ผู้รับสารรายอื่นๆ สามารถเข้ามาอ่านหรือเขียนข้อความตอบโต้กลับได้ในอีกช่วงเวลาหนึ่ง ในการสื่อสารดังกล่าว มีพื้นที่และเวลาให้กระทำการโต้ตอบผ่านกระบวนการคิด พิจารณาไตร่ตรอง กลั่นกรองความคิด อ่านทวนซ้ำ และเรียบเรียงคำตอบก่อนจะเพิ่มคำตอบลงไปในกระทู้นั้นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เนื้อหาประเภทธรรมะเป็นเนื้อหาที่มีความละเอียดและต้องการคำอธิบายที่ชัดเจน และการสื่อสารด้วยตัวอักษรทำให้เกิดการตีความได้มาก ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการเรียบเรียงเนื้อหา ก่อนทำการสื่อสารออกไป

“ถ้าในเว็บบอร์ด ผมมีเรื่องหรือข้อสงสัยผมจะมาศึกษาค้นคว้าจากหนังสือที่เรามีก่อน แล้วค่อยมาพิมพ์ตอบ ผมไม่ชอบประเภทที่ว่าอ่านแล้วพิมพ์ตอบเลย มีความรู้สึกว่า ชุดความรู้ทางศาสนาไม่ได้เหมือนชุดความรู้ทางภาษาศาสตร์ที่พอเราให้ผิดไปแล้ว มันมีทฤษฎีใหม่มีล้มล้างได้ แต่นี่คือ ชีวิตของเขาทั้งชีวิต ถ้ามันผิด คือมันไปแล้วกับการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้อง คือผมรับไม่ได้ พระสังฆธรรมจะต้องจริงเสมอ การคุยในเว็บบอร์ด มีสเปซให้กลับไปค้นคว้าก่อน ”

(นิติพงศ์ พิเชฐพันธ์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2554)

“การพิมพ์มันต้องอาศัยโครงร่าง การให้detail สำหรับ บางเรื่อง ”

(บากบัน แสงประทุม, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

“ส่วนใหญ่ถ้าจะคุยประเด็นธรรมะ คุยกันในเว็บบอร์ด...แต่ผมว่าเรื่องธรรมะเป็นเรื่องละเอียดอ่อนกว่าที่จะแชทกันลอยๆ และมันอาจจะต้องการ reference”

(สุเมธ โสพต, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2554)

“ถ้าเป็นการพิมพ์ในเว็บบอร์ด เหมือนเราได้อธิบายเสร็จสรรพ เขาอ่านปุ๊บ เขาได้อ่านจบก่อน เพราะธรรมะเป็นเรื่องละเอียดอ่อน มันได้อธิบายกันได้ง่ายๆ เวลาเขียนมันก็ต้องมี introduction body conclusion”

(วรริดา วิรัชวงศ์, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

ในทางกลับกันการแชทในห้องรวม ไม่เหมาะสมสำหรับการสนทนาธรรม แม้ว่าการแชทจะจำลองการสนทนาที่ใกล้เคียงกับการสนทนาในชีวิตประจำวันของมนุษย์มากที่สุด แต่ไม่ได้รับความนิยมใช้ในการสนทนาธรรม เนื่องจากการสนทนาในห้องแชทรวมเร็วเกินไป ทำให้พิมพ์สนทนาได้ตอบไม่ทัน ซึ่งเป็นอุปสรรคในการสนทนาที่ต้องการคำอธิบายโดยละเอียด นอกจากนี้ผู้สนทนาเปลี่ยนไปตลอดเวลา ผู้ใช้จึงไม่รู้ว่ากำลังสนทนากับใครและมีความรู้ในระดับใด การแชทรวมเหมาะกับการสนทนาเรื่องทั่วไปมากกว่าการสนทนาเรื่องธรรมะ

“ไม่อยากใช้ chatroom เพราะว่ามันหลายคน คือเราคุยเรื่องพวกนี้[สนทนาธรรม] มันมีปัญหาปลายเปิดอะ พอเราตอบเสร็จ แล้วจะอธิบายต่อ คนอื่น ๆ ก็มาแย้งตอบ ..มันไม่ใช่อะไรที่พูดคำเดียวแล้วทุกคนเข้าใจหมด ”

(ชัชวาล ฉัตรรัตนนท์, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

“พี่ว่าเวลาแชทมันคุยกันได้แค่สั้น ๆ แต่ถ้าคุยในเว็บบอร์ดมันได้อธิบาย มันมีการกลั่นกรองสิ่งที่อยากจะเผยแพร่ออกมา”

(นนนีย์ อนันต์สุวรรณ, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

“การแชทรวม พี่ก็สงสัยนะว่าจะแชทกันทันรีเปล่า... เว้นเสียแต่ว่า ห้องรวมนั้นจะคุยกันเรื่องเดียวกัน หัวข้อเดียวกัน ถ้าคุยกันโดยไม่กำหนดหัวข้อนะ อย่างพี่กำลังพิมพ์ตอบอยู่เนิ่น หน้าจอมันเลื่อนไปแล้ว คนที่มาถามใหม่ เขาจะคิดว่าที่พี่ตอบ คือพี่ไปตอบเขา ซึ่งมันไม่ใช่ มันจะทำให้เข้าใจผิดได้”

(วรรณิดา วิรัชวงศ์, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

“เคยแชทในเว็บไซค์อยู่ครั้งหนึ่ง มันเสียเวลามาก เลยเลิกคุยไปแล้ว พักหลังพอมันคุยเล่นเยอะ ก็เลยไม่คุย มันเสียเวลา ... อีกอย่างผมว่าเรื่องธรรมะมันไม่ใช่เรื่องที่คุยแบบฉาบฉวยได้ เรื่องที่ฉาบฉวย เรื่องนิด ๆ หน่อย ๆ ที่พอจะแชทคุยกันได้ เช่น เรื่องในชีวิตประจำวันทั่วไป”

(สุเมธ โสพศ, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2554)

“..แต่ถ้าปฏิบัติที่เราต้องเลือก บางคนปฏิบัติแล้วเขาเห็นนิรwana บ้าง หลงผิดบ้าง เขาไม่รู้ เขาคิดว่าเขาได้อิทธิญา ถ้าเราไปสนทนากับคนพวกนี้แล้วนอกจากจะหลงทางแล้ว ยังไม่มีประโยชน์”

(นิติพงศ์ พิเชฐพันธ์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2554)

อีกทั้งการสนทนาธรรมยังเป็นการสื่อสารที่เน้นเนื้อหา (Content-oriented) มากกว่าการเน้นที่ตัวบุคคล (person-oriented)

“ผมคิดว่าการสนทนาธรรมกับบุคคลในที่สาธารณะในรูปแบบของเว็บบอร์ดจะเหมาะสมที่สุด เพราะหากต้องการสนทนาเรื่องไหนก็สามารถระบุได้ โดยมี content เป็นเรื่องหลัก เป็นจุดเริ่ม ไม่ใช่ตัวบุคคล เช่นหากผมมีความสงสัยในเรื่องอริยสัจสี่ ผมไม่สนหรอกว่าใครจะมาตอบ แต่คุณช่วยมาตอบให้ผมฟังหน่อย บางคนอาจจะตอบมาในเชิงต่าง ๆ เช่น ความหมาย การนำมาปรับใช้ ฯลฯ”

(ปากบัน แสงประทุม, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

“ถ้าเป็นในเว็บบอร์ดในจะตรงกับความต้องการมากกว่า ก็จะมีการตั้งหัวข้อว่าคุยเรื่องนี้ๆ ก็จะมีคนเข้าไปคุยตามหัวข้อนั้นๆ”

(อัญญรัตน์ เอี่ยมเอิบ, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

นอกจากนี้การสนทนาธรรมในเว็บบอร์ดยังมีความเป็นส่วนตัวและความเป็นนิรนามที่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี

“ผมว่าเว็บบอร์ดเป็นรูปแบบที่เหมาะสมด้วยลักษณะรูปแบบของมัน การจัดแบ่งเป็นหมวดหมู่ห้องต่างๆ และเวลาใช้มันก็ไม่ต้องอ้อมกอบทแนะนำตัว ถ้ามีปัญหาอะไรก็โพสต์ลงไปได้ ชื่อที่ใช้เป็นชื่อแฝงก็ได้”

(ปากบัน แสงประทุม, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

“การพูดคุยในห้องแชท เหมือนเป็นการเปิดเผยความเป็นส่วนตัวมากเกินไป ถ้าโพสต์เว็บบอร์ดมันใช้ชื่อปลอมได้ แต่ถ้าเริ่มมีการเห็นหน้าเห็นตากันกับคนแปลกหน้า มันก็เยอะเกินไป”

(กมล เฉลิมวิริยะ, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

“อย่างในเว็บบอร์ดเนี่ย เรายังรู้สึกว่ามีใครรู้จักเรา ...ดังนั้นอิสระในการแสดงความคิดเห็นมันต่างกันนะครับ ผมว่าถ้าเราไม่แสดงความคิดเห็นในที่ๆไม่มีใครรู้จักเรา มันก็สบายๆกว่านะ ในความเห็นผม ในขณะที่ถ้าเราต้องไปแสดงความคิดเห็นในที่ๆมีคนรู้จักเรา ว่าเราเป็นใคร บางทีเราก็มักกลัวพูดตรงไปตรงมามากนัก”

(สุเมธ โสพศ, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2554)

3. ประเด็นการให้ข้อมูลในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา

ทัศนคติต่อการนำเสนอเนื้อหาในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา

ด้วยคุณสมบัติของอินเทอร์เน็ตส่งผลให้การนำเสนอเนื้อหาในเว็บไซต์มีระบบ ระเบียบ มากขึ้นด้วยระบบฐานข้อมูล อันส่งผลให้การค้นหาข้อมูลและการเข้าถึงข้อมูลทำได้สะดวกมาก ขึ้น ตลอดจนการทำให้ข้อมูลที่เคยมีปริมาณจำกัดเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างไม่จำกัดและสามารถ เข้าถึงได้หลายคนพร้อมกัน นับว่าเป็นข้อดีและประโยชน์อย่างยิ่งต่อพระศาสนา

ระบบฐานข้อมูล (Database)

“อินเทอร์เน็ตทำให้หาความเข้าใจได้มากขึ้น ส่วนใหญ่เว็บไซต์จะจัดระบบระเบียบของ หนังสือเอาไว้เป็นหมวดหมู่การค้นหาได้ง่าย ระบบคอมพิวเตอร์ก็รองรับระบบการค้นหาได้ ดี เช่น เราต้องการค้นคำๆนั้น เราสามารถค้นดูได้ สุ่มดูได้ว่า คำสำคัญในบทนั้นๆมัน มีมัย ถ้าเราอยากอ่านต่อไปในหัวข้อนั้นๆ เราก็ไม่ต้องอ่านทั้งเล่ม...แม้กระทั่ง ใน เว็บไซต์ฟังธรรม เราเลือก topic ที่เหมือนกันแล้วเรียกให้มันมารวมกันไว้ เราจะได้ไม่ต้อง นั่งฟังไปทุกเรื่อง ระบบฐานข้อมูลมันช่วยได้เยอะ”

(นิติพงศ์ พิเชฐพันธ์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2554)

การหาข้อมูล (Information seeking)

“โดยส่วนตัวเข้าเว็บไซต์เพื่อหาความรู้เท่านั้น ถ้าจะไปทำบุญจะเน้นไปที่วัดใกล้ที่พัก มากกว่า ก็จะมีไปถือศีลแปดเป็นประจำที่วัด”

(นิติพงศ์ พิเชฐพันธ์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2554)

“อินเทอร์เน็ตที่ตีพิมพ์ใช้คือ ในแง่สืบค้น รวดเร็วกว่า ดีกว่าไปเปิดหนังสือค้น”

(กมล เฉลิมวิริยะ, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

“เหมือนเวลาเรามีข้อสงสัยเราจะเข้าไป search หาได้ง่ายขึ้น อย่างบางทีเราจะไปตามหา อ่านในหนังสือ มันหายาก เว็บไซต์บางทีมันเฉพาะเจาะจงเรื่องที่เรามาหา มีความสะดวก และเนื้อหาเยอะ”

(นนลนีย์ อนันต์สุวรรณ, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

การเข้าถึงง่าย สะดวก (Accessibility)

“เราว่ามัน on-demand นะ ...แต่สื่ออินเทอร์เน็ตมันสามารถทำได้ตาม timeframe ที่เรา ต้องการได้ เช่น มีคลิปพระเทศน์เราไม่ต้องตื่นแต่เช้ามาฟังตอนเช้าเลยก็ได้เรา

สามารถฟังเมื่อไรก็ได้ใน youtube จะหยุดฟัง หรือ ฟังซ้ำก็ได้ ดาวน์โหลดก็ได้ มันชัดเจนมาก อย่างตอนที่ผมอยู่อเมริกา ผมเข้าถึงเครือข่าย ผมก็เข้าถึงเนื้อหาธรรมได้ มันมีความอิสระในการรับสื่อ มันไม่จำเป็นต้องทำตามตารางของใคร...สามารถเข้าถึงข้อมูลเป็นจำนวนมากและทำได้สะดวก และยังสามารถแบ่งเข้าไปยังส่วนย่อยๆที่ต้องการได้สะดวก ไม่จำเป็นต้องทำตามรูปแบบ ไม่จำกัดสถานที่ ทำได้รวดเร็ว และรูปแบบของสื่อหาได้หลากหลาย ไม่จำกัดเรื่องเวลา ไม่มี office hours สามารถเข้าได้ 24 ชม เพียงแค่มีเครือข่ายอินเทอร์เน็ตก็พอ”

(บากบัน แสงประทุม,สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

“มีความรู้สึกว่ามัน adapt ให้เข้ากับชีวิตประจำวันมากขึ้น มันง่ายที่จะใช้ ง่ายที่จะเปิดมากขึ้น เพราะเราปฏิบัติธรรมอยู่แล้ว รู้สึกใกล้ชิดมากขึ้น โดยบางที่เราไม่ได้คิดถึงธรรมะเลย พอเราเปิดบีบีซีขึ้นมาดู เราก็เห็นธรรมะและรู้สึกว่ามันดีจังเลย...อย่างเมื่อก่อนใครจะมานั่งตั่งตีสมาธิฟัง”

(อัญญรัตน์ เอี่ยมเอิบ, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

การมีอยู่ของข้อมูล (Availability of content)

“ถ้าลองเทียบหนังสือเรื่อง หยดน้ำบนใบบัวอาจจะต้องอ่านเฉลี่ยหนึ่งเล่มต่อหนึ่งหมื่นคน ถ้าเป็นหนังสือน่ะครับ แล้วในขณะที่ถ้าหนังสือเล่มนี้อยู่ในอินเทอร์เน็ต เราจะเปิดอ่านพร้อมๆกันก็ได้ ไม่ต้องแย่งกัน ก็จะกลายเป็นว่าหนังสือเล่มนี้มีจำนวนเป็นอนันต์ อย่างผมชอบอ่านมาก ผมก็ปริ้นออกมาอ่าน เย็บเล่มหรือปริ้นแจกก็ได้ เปิดช่องทางให้เกิด reproduction ก็ได้”

(นิติพงศ์ พิเชฐพันธุ์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2554)

ทัศนคติต่อการใช้สื่อ Multimedia ในการนำเสนอเนื้อหาธรรมะ

ผู้ให้สัมภาษณ์มีทัศนคติแบ่งออกเป็น 3 แนวทาง ดังต่อไปนี้

เห็นด้วยกับการใช้สื่อ Multimedia ช่วยให้เข้าใจธรรมะมากขึ้น

“เด็กชอบดูการ์ตูนธรรมะ การ์ตูนแอนิเมชันที่มีการสอนแทรกเข้ามา... พระบางรูปเป็นชาวอีสานก็ฟังแล้วเข้าใจยาก แต่บางไฟล์เสียงที่มีคนเอาคำพูดของพระมาอ่านใหม่ พูดใหม่ เสียงนุ่ม ฟังง่าย มีเสียงดนตรีประกอบอย่างนี้ ชอบ การฟังต้องมีบรรยากาศ เช่น ก่อนเข้าเรื่องก็มีเสียงเพลงมาก่อน ยังเป็นเสียงอ่านหนังสือยิ่งดี รู้สึกว่าเป็นธรรมะบันเทิง ... วิดีโอธรรมะก็ดีชอบ เราเคยฟังของวัดธรรมกาย เราว่าดี เสียงพระธัมมชโยท่านก็เทศน์เสียงเย็น พูดแล้วเข้าหูเรา พูดแล้วน่าฟัง พูดแล้วทำให้นึกถึงได้ ... ยังเป็นแอนนิ

เมซันยังชอบ ที่อื่นไม่มีสื่อแบบนี้ ... จริงๆ แล้วชอบดูธรรมะมากกว่าชอบฟัง แต่ว่าสื่อแบบนี้ไม่ค่อยมี"

(อัญญรัตน์ เอี่ยมเอิบ, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

"ถ้าดูรายการคำคมประจำวัน มันจะโดดเด่นมากที่ฉากสวย คงจะเป็นที่ production ของช่องเจ็ด ที่สวย มีเทคนิคการถ่ายทำให้สวย น่าสนใจ มีตัวหนังสือตามที่ท่าน ว. วุฒ ทำให้คนดูได้เห็นท่าน ว. ได้ฟังและได้อ่านไปพร้อมๆ กับเห็นหน้าท่าน แต่ถ้าท่านมาพูดหนึ่ง สอง สาม แล้วท่านก็ไป เราจะได้ไม่เท่ากับที่มีตัวหนังสือขึ้นมาข้างล่างด้วย"

(สิริลักษณ์ ศรีจินดา, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

มีความเห็นเป็นกลาง มีหรือไม่ก็ได้ ไม่จำเป็น

"สิ่งที่ได้นั้นต่างกันบ้าง แต่ไม่ได้ต่างกันมากนักนะครับ การที่ผมเข้าเว็บไซต์มาดูวิดีโอ เทศนาธรรมของพระ โดยใจจริงแล้วผมอยากเข้ามาฟังเนื้อหาที่ท่านพูด ซึ่งทั้งการดูวิดีโอหรือว่าการฟัง ตอบโจทย์ของผมได้ทั้งสิ้น ถ้ามีการใช้ multimedia หรือ slideshow ภาพประกอบ ผมว่ามันก็ช่วยให้เข้าใจมากขึ้นในระดับหนึ่ง แต่คิดว่าก็ไม่ได้จำเป็นมาก แต่อย่างไรก็ดีบางทีอาจจะมีการจำกัดเรื่องความเร็วอินเทอร์เน็ต broadband หรือที่ๆ มีสัญญาณอินเทอร์เน็ตอ่อนก็จะได้รับเนื้อหาธรรมตรงนั้นได้ไม่สมบูรณ์"

(บากบั่น แสงประทุม, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

"ถ้าเทียบการฟังไฟล์เสียงกับการดูวิดีโอ พี่ว่ามันไม่ต่างกันหรอก เพราะส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับเนื้อหา ความใส่ใจของผู้ฟังมากกว่า... การมีมัลติมีเดียต่างๆ ในวิดีโอ ก็ไม่ได้ช่วยให้การศึกษาธรรมะให้เข้าใจมากขึ้น เพราะธรรมะไม่จำเป็นต้องรู้เยอะ มันอยู่ที่เรารับมาปฏิบัติมากกว่า"

(ชัชวาล จิตรัตนนท์, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

ไม่เห็นด้วยกับการใช้สื่อ Multimedia เพราะไม่ช่วยให้เข้าใจธรรมะมากขึ้น

"ผมว่าการดูภาพเคลื่อนไหว มันทำให้เราเสียสมาธิ มันกลายเป็นกว่าเราไปจับ อากัปกริยาของผู้พูดมาก ถ้าฟังเสียง เราจะพยายามฟังแต่น้ำเสียงและเนื้อหา การมีแต่เสียงทำให้เราตั้งใจฟังมากขึ้น บางทีการมีอากัปกริยา มันกระจายความรับรู้ของเรา"

(นิติพงศ์ พิเชฐพันธุ์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2554)

"แต่วิดีโอเทศนาคำสอนต่างๆ จริงๆ ไม่ต่างจากฟังเสียงนะ เพราะสาระจริงๆ อยู่ที่คำพูด แม้วิดีโอธรรมะนั้นจะประกอบด้วย multimedia เป็นภาพหรือสไลด์ประกอบการ

เทศนาของพระ พิกก็คิดว่ามันไม่ได้ช่วยอะไร เพราะสาระอยู่ที่คำพูดของพระมากกว่า อย่างนรก สวรรค์เป็นภาพให้เห็น แต่มันไม่ได้ทำให้เราเข้าใจธรรมะมากขึ้น มันแค่รู้ว่าทำไม่ดี แล้วเจอย่างนี้ มันเป็นแค่การเพิ่มความหนักแน่นว่าเราจะไม่ทำอย่างนี้”

(กมล เฉลิมวิริยะ, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

ทัศนคติต่อความเพียงพอของเนื้อหาธรรมะในสื่ออินเทอร์เน็ต

ปัจจุบันมีเนื้อหาธรรมะในปรากฏในสื่ออินเทอร์เน็ตเป็นจำนวนมากและครอบคลุมเนื้อหาธรรมะในส่วนปริยัติธรรม

“ผมคิดว่าเพียงพอครับ ถ้าในเว็บ หนึ่งอาจจะไม่พอ สำหรับหลายๆเว็บรวมกัน...ผมว่าในหัวข้อปริยัติธรรมในภาคส่วนการเรียนรู้ธรรมะ อินเทอร์เน็ตทำได้ครอบคลุมมากที่สุดแล้ว ทั้งการรับรู้ทาง ดา หู ต่างๆ แต่ถ้าเป็นปฏิเวธ ขนาดหนังสือยังหายากเลย”

(นิติพงศ์ พิเชฐพันธ์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2554)

“คิดว่าเนื้อหาธรรมะมันก็มีมากกว่าในสื่ออื่นๆนะ”

(สิริลักษณ์ ศรีจินดา, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

“คิดว่าครอบคลุมแล้ว เพราะจริงๆแล้วธรรมะขึ้นอยู่กับจริตของแต่ละคน ที่มีเยอะ แต่เพื่อให้ครอบคลุมกับจริตต่าง ๆ กันของ... มันไม่ได้มีเยอะเพื่อให้เรารู้ทั้งหมด”

(ชัชวาล จิตรรัตนนท์, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

“น่าจะมากเกินไปพอแล้ว ถ้าเปิดดูทุกเว็บ พระไตรปิฎก 80 กว่าเล่มก็มีในเว็บไซด์หมดแล้ว ถ้าจะเอาความพร้อมของเนื้อหาในเว็บไซด์ทั้งหมด ผมว่าน่าจะเกินพอแล้ว”

(สุเมธ โสพศ, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2554)

“พิกก็ยังเป็นผู้เริ่มต้นเองนะ แต่สำหรับพิกตอนนี้ หาคะไรก็เจอ แต่ในแง่ของปริยัติเท่านั้นนะ ค่ะ เป็นข้อมูลเฉยๆ เพราะสุดท้ายแล้วธรรมะมันคือการปฏิบัติ”

(วรรณิดา วิรัชวงศ์, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

ทัศนคติต่อการเผยแพร่ธรรมะด้วยชมราวาสและพระสงฆ์ทางเว็บไซต์

หากเป็นข้อมูลที่มาจากพระสงฆ์โดยตรง จะมีความน่าเชื่อถือสูง เช่น ไฟล์เสียงธรรมจากพระที่มีชื่อเสียง หากแต่เป็นข้อมูลจากชมราวาสในการตั้ง/ตอบกระทู้ต่าง หรือด้วยวิธีการอื่นๆ ต้องใช้วิจารณญาณส่วนบุคคลและการพิจารณาตามเหตุตามผลเป็นสำคัญ

“การฟังจากไฟล์เสียงสร้างความน่าเชื่อถือจากเนื้อหาที่ฟัง เพราะฟังจากไฟล์เสียงที่พระเป็นคนพูดเอง ... ฟังเพื่อเอาเนื้อหาหลักการมากกว่า ... ต้องหาพระที่เราคิดว่าเขาเป็น

ผู้รู้ เช่น หลวงพ่อชา หลวงตามหาบัว ก็ไปโหลดไฟล์เสียงของท่านมา พอมาฟังธรรมจากท่านเราจะไปไม่ผิดทาง... “ในมุมมองของฆราวาสเผยแผร์ศาสนา คือ ผู้รับสารต้องพินิจพิจารณาเอง คือ ฆราวาสบางคนก็รู้จริงก็มี ที่รู้ไม่จริงก็มี ข้อมูลมันมีอยู่ มันเป็นดาบสองคม กล่าวคือ ผู้ฟังต้องพิจารณาก่อน”

(กมล เกลิมวิริยะ, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

“พี่เลือกที่จะฟังพระสงฆ์มากกว่าฆราวาส พี่ยังติดยึดในพระสงฆ์ที่มี 227 ข้อ ไม่งั้นจะแบ่งแยกพระสงฆ์ออกจากฆราวาสทำไม พี่ยังเชื่อมั่นในศีลที่มากกว่าคนธรรมดา แต่ก็แน่นอนพระที่ไม่ได้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบก็อาจจะมีศีลน้อยกว่าคนธรรมดาก็ได้ ถ้าวัดจากภายนอก พี่ก็มองพระเป็นคนที่ตั้งตัวเองให้ออกห่างจากกิเลสแล้วอะ ดังนั้นพี่เลยจะเชื่อพระมากกว่า... ฆราวาสก็เป็นกัลยาณมิตร ก็มีอะไรมาแลกเปลี่ยนกัน แต่การอ่านข้อมูลต้องอ่านอย่างพิจารณาากหน่อย เกณฑ์ที่ดูว่าน่าเชื่อถือหรือไม่”

(วรธิดา วิรัชวงศ์, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

“เรารู้ว่ามันน่าเชื่อถืออยู่แล้ว เพราะว่าเราตามแต่พระ ฟังแต่พระ ส่วนคำพูดของฆราวาส เราว่าความน่าเชื่อถือมันขึ้นอยู่กับวิจารณญาณของเราเอง”

(อัญญรัตน์ เอี่ยมเอิบ, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

อีกทั้งยังมีข้อกังวลเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของข้อมูลธรรมะที่ให้โดยฆราวาส อย่างไรก็ดี ปัญหาการนำเสนอเนื้อหาโดยฆราวาสและความน่าเชื่อถือ มีระบบการให้คะแนนในเว็บบอร์ดโดยสมาชิกและการกำกับดูแลกันเองโดยสมาชิกเว็บบอร์ดและเว็บมาสเตอร์

“แต่ในแง่ Community ในการใช้[อินเทอร์เน็ต]แบบนี้ต้องระวัง เพราะว่า คนที่เข้าไปคุยมีร้อยพ่อพันแม่ มีทั้งรู้จริงบ้าง ไม่รู้จริงบ้าง ในนั้น[อินเทอร์เน็ต] มีทั้งของถูกและไม่ถูก ของดีและไม่ดี ต้องระวังเรื่องเนื้อหา ความถูกต้องของเนื้อหา น่าเชื่อถือรีเปลา่ ตรงตามหลักการรีเปลา่ เป็นเรื่องที่น่ากลัว บางข้อความอาจจะเป็นเพียงข้อคิดเห็น อาจจะไม่ใช่ว่าความจริงเท็จแต่ประการใด... ที่นี้พี่ว่า การคุยกันแบบนี้มันไม่ค่อยดี มีข้อไม่ดีอยู่ คือ การสนทนาธรรมในเว็บบอร์ด มันมีโอกาสผิดมีเยอะกว่าถูก ... มีคนไม่รู้เยอะกว่ารู้แล้ว พี่อยากจะบอกว่า คนที่ปฏิบัติถูกจนบรรลุแล้วเนี่ย เขาไม่โพสนะ คนที่ไม่บรรลุจะมาโพส คนโพสเขาไม่รู้ คนรู้เขาไม่โพส”

(กมล เกลิมวิริยะ, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

“ผมว่าน่าเชื่อถือน้อยนะครับ... เพราะมีการquote ซ้ำบ่อยๆ คนที่มาเขียนเป็นใครก็ไม่รู้ และผมเคยอ่านแล้วมันทำให้เข้าใจผิด หรืออย่างบางคน quote ข้อความมาแล้วพอมีคนมาถาม เขาอธิบายไม่ได้ ดังนั้นผมว่ามันก็เชื่อถือไม่ได้ เพราะขนาดเขาเป็นคนเอา

มาโพสเอง เขายังไม่เข้าใจ มันก็อธิบายไม่ได้ เว็บไซต์นั้นเลยดูไม่น่าเชื่อถือไปเลย
 ความสำคัญของมันไม่มี"

(นิติพงศ์ พิเชฐพันธุ์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2554)

"จุดอ่อนของการเป็น community คือ ข้อมูลต่างๆที่มีคนมาให้ไว้ อาจจะมีประเด็นเรื่อง
 ความน่าเชื่อถือของข้อมูลอยู่บ้าง แต่ว่ามันก็เป็นตลาดเสรี ที่ใครจะเชื่ออะไรยังไงก็ได้..
 มันก็ขึ้นอยู่กับวิจารณญาณ อย่างน้อยมันก็ได้โลกทัศน์ที่กว้างขึ้น ...คนที่มีวิจารณญาณก็
 ดูว่ามีหลักฐานน่าเชื่อถือมัย ...แต่คนที่ไม่มีวิจารณญาณก็หลงเชื่อไปหมด...แต่ปัญหานี้ก็
 ได้รับการจัดการแก้ไขได้ด้วยเจ้าของเว็บไซต์อยู่เสมอ เขาก็ไม่ได้ละเลย อย่างตอนหลัง
 เขาก็จะมีเครื่องมือเครื่องมือ อย่างคนที่ถูกกล่าวหา หรือกล่าวหาคนอื่นโดยไม่มีข้อมูล
 สมาชิกคนอื่น ๆก็สามารถโหวตลบกระทุ้งนั้นได้เลย หรือลบเฉพาะความคิดเห็นนั้นๆทิ้ง"

(สุเมธ โสพศ, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2554)

แต่หากพระสงฆ์ออกมาใช้สื่ออินเทอร์เน็ตมากเกินไปหรือใช้ Social Media ด้วยตัวเอง
 จะไม่เพิ่มความน่าเชื่อถือของเนื้อหาธรรมะ แต่จะก่อให้เกิดวิกฤตศรัทธาและความเคลือบแคลง
 สงสัยในพระสงฆ์รูปนั้นๆ

"ถ้าสื่อสารกันโดยฉวราวาสมันก็จะมีความน่าเชื่อถือด้านข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง ถ้า
 เป็นพระมาตอบกระทู้เองอะไรเอง บางทีผมเห็น ผมก็รู้สึกตะขิดตะขวงใจนะ ว่า เอ.. นี่
 ไม่ใช่กิจของสงฆ์ที่จะมาตอบกระทู้ ท่านน่าจะเอาเวลาไปปฏิบัติ แล้วมันก็เกิดวิกฤต
 ทางศรัทธาขึ้นมาอีก ว่าพระใช้สื่อไอเทคเกินไป วันๆท่านตอบหลายกระทู้เหลือเกิน มัน
 ก็มองในแง่ไม่ดีอีก"

(สุเมธ โสพศ, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2554)

"ถามจริง ๆ พี่ก็ไม่ชอบนะ แต่บางคนก็จะบอกว่า สักแต่กิริยา อย่าไปติด อย่าไปยึดมั่นว่า
 อันนี้ต้องเป็นอย่างนี้ แต่ถ้าถามตอนนี้ก็ยังสงสัยอยู่นะ ว่าควรหรือไม่ควร ในอินเทอร์เน็ต
 คือมันเห็นทุกอย่าง มันทำให้เกิดสิ่งเร้า มันทำให้เราคิดว่าแล้วท่านจะไปคลุกดูอย่างอื่นรี
 เปลา มันก็เป็นข้อสงสัยของคนทั่วไปได้"

(วรธิดา วิรัชวงศ์, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

"ถ้าพระใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อศึกษาธรรมะ คิดว่าไม่เหมาะ เพราะว่า โดยธรรมชาติของพระ
 เขาเป็นผู้ขอ ถ้าไม่มีคนถวายพระจะมีคอมฯใช้ได้ไง และพระก็ห้ามขอ เลือกของไม่ได้
 ด้วย คือมันผิดตั้งแต่การได้มาของของสิ่งนั้นแล้ว ถ้ามีสาธุชนเอามาถวายได้อะ ได้ แต่พี่
 ว่าส่วนใหญ่ คือไปหามาเอง พี่ถึงบอกว่ามันไม่ควร"

(กมล เจริญวิริยะ, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

“แต่ถ้าพระเล่น facebook twitter ผมคิดว่ามันก็อดคิดไม่ได้ว่ามันเหมาะสมหรือไม่”

(ปากบัน แสงประทุม, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

“แต่ถ้าพระเล่นเอง มันก็เป็นการเล่น ถือว่าผิดวินัยสงฆ์ เพราะกฎข้อหนึ่งคือ ห้าม
เฟลิตเฟลิน อย่างในศีลแปด ก็ผิดแล้ว มันก็ไม่ควรแล้ว และก็ดูไม่น่าเชื่อถือ”

(สิริลักษณ์ ศรีจินดา, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

ทางแก้ไขและป้องกันไม่ให้เกิดวิกฤตศรัทธา คือ พระสงฆ์ควรมีตัวกลางหรือให้ฆราวาส
กระทำการในโลกอินเทอร์เน็ตแทน

“หรือมองในอีกแง่หนึ่ง เป็นกิจการของวัดที่ลูกศิษย์ลูกหาทำให้อย่างท่าน ว. ท่านก็มี
เว็บไซต์ของท่าน มีบล็อกของท่าน ลูกศิษย์ลูกหาที่มาอัพโหลดให้ดาวน์โหลดหนังสือมา
ใส่ให้ ผมว่า แบบนี้มันก็เกิดความพอดีนะ”

(สุเมธ โสพต, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2554)

“เรื่องพระกับเทคโนโลยี พี่ก็มองว่าควรจะมีฆราวาสเป็นคนนำ เว็บพวกนี้ ส่วนใหญ่จะ
จัดทำโดยลูกศิษย์ ลูกศิษย์จะเป็นคนไปถามคำถามพระอาจารย์ตามที่มีคนมาโพสถามไว้
แล้วเอาคำตอบจากพระอาจารย์ไปโพสตอบ แต่โดยตัวท่านเอง ท่านไม่ได้มาจะต้อง
อะไรตรงนี้ พี่เห็นด้วยว่าควรจะมีตัวกลาง ถ้าพระมาลงมือทำ จัดหน้าเว็บอะไรอย่างนี้ พี่
ก็ว่าไม่เหมาะสมเหมือนกัน”

(วรรธิดา วิรัชวงศ์, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

4. ประเด็นการเรียนรู้ธรรมะในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา

ทัศนคติต่อการเปิดรับเนื้อหาธรรมะทางอินเทอร์เน็ตที่แตกต่างกัน

การเปิดรับสื่อธรรมะแต่ละรูปแบบขึ้นอยู่กับความชอบ (จริต) ของแต่ละบุคคลและขึ้นอยู่กับ
กับกิจวัตรประจำวันของแต่ละบุคคล ดังนั้นวิธีการเปิดรับเนื้อหาธรรมะก็แตกต่างกันไปตามกิจกรรม
และวิถีการดำเนินชีวิต

เปิดรับธรรมะตามความชอบ (จริต)

“การอ่านนี่แตกต่าง เพราะการอ่านนี่ช้า อ่าน ชืด เน้น ในส่วนที่ต้องการได้ การเห็นตัว
เห็นรูปทำให้เราจำได้ มันจะสถิตยแน่นอนมากกว่า ทำให้เข้าใจได้มากขึ้น ... แต่ถ้าเป็นการ

ฟัง เรามีข้อสงสัย เราต้องจดลงทันที ซึ่งมันยากมาก... หนังสือถ้าไม่ต้องต่อเน็ตก็อ่านได้ ... ถ้าเป็นคำเดียวกันพอมารอ่าน ทวนด้วยสายตาอีกทีหนึ่ง ผมกลับเข้าใจมากกว่า หรือว่าหยุดคิดได้ก่อนอ่านต่อไป"

(นิติพงศ์ พิเชฐพันธ์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2554)

"คิดว่ามัน[ฟังไฟล์เสียง]สบายกว่านะ มีคนมาพูดให้ฟัง มันเปิดรับได้ง่ายกว่า สะดวกกว่า อย่างอ่านหนังสือ มันก็อ่านในรถไม่ได้ แต่ฟังในรถได้ เวลาฟังมันเอาไปได้ทุกที่"

(สิริลักษณ์ ศรีจินดา, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

"ผมชอบทั้งคู่เลยนะครับ ทั้งไฟล์เสียงและการอ่าน แต่ไฟล์เสียงอาจจะมากกว่า จริตผมชอบฟังมากกว่าชอบอ่าน เพราะความซับซ้อนมันน้อยกว่า และมันสะดวกกว่า...แล้วมันก็สามารถประกอบในชีวิตประจำวันได้ และทำอย่างอื่นไปด้วยได้ด้วย ไม่เสียเวลาทำอย่างอื่น"

(บากบัน แสงประทุม, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

"เราไม่ชอบอ่านหนังสือ อ่านไปก็ง่วง ไม่เก็ท อ่านแล้วตีความไม่ได้ และชอบฟัง แต่ถ้าให้ไปฟังพระพูด ก็เบื่อ ก็ง่วง ..แต่บางไฟล์เสียงที่มีคนเอาคำพูดของพระมาอ่านใหม่ พูดใหม่ เสียงนุ่ม ฟังง่าย มีเสียงดนตรีประกอบอย่างนี้ ชอบ"

(อัญญรัตน์ เอี่ยมเอิบ, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

เปิดรับธรรมชาติตามลักษณะกิจวัตรประจำวัน

"อ่านมันต้องใช้ที่เงียบๆ ถึงจะเหมาะกับการอ่าน แต่การฟัง ฟังที่ไหนก็ได้ เดินทางก็ฟังได้ ทำอะไรอยู่ก็ฟังได้ เงื่อนไขที่ในการฟังมันน้อยกว่าการอ่านหนังสือ ที่ต้องการหนังสือ สถานที่ในการอ่าน สิ่งแวดล้อมต้องเงียบ แต่การฟังไม่ต้องเงียบก็ฟังได้ นั่งรถก็ฟังได้ ไม่เสียสายตา การฟังต้องการแค่อุปกรณ์ ซึ่งเดี๋ยวนี้โทรศัพท์ก็ฟังเพลงได้อยู่แล้ว มันก็เลยง่าย "

(กมล เณลิวิริยะ, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

"อย่างเวลาที่เราต้องการพักสายตา เวลากลางคืน การอ่านก็ไม่สะดวก เราก็ใช้ฟังเอา หรือช่วงเวลาที่เราทำงาน งานเราไม่ได้ยุ่งมากหรือว่ามีใครมาประชุมด้วย เราก็เปิดเบาๆในห้องทำงานได้ หรือบางตัวก็สามารถเปิดอ่านออนไลน์ได้ ถ้าเป็นการอ่านนี้เราต้องทำทุกอย่างไปหมดเลย ใช้ช่วงหลังเลิกงานมาตอบกระทู้ อ่านกระทู้"

(สุเมธ โสพศ, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2554)

ทัศนคติต่อการเรียนรู้ธรรมะในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา

อินเทอร์เน็ตเข้ามาทำให้การสื่อสารเรื่องพระพุทธศาสนามีความรวดเร็ว สะดวก เข้าถึงง่าย เข้ากับวิถีชีวิตในปัจจุบัน เปิดโอกาสให้เรียนรู้ธรรมะได้เพิ่มขึ้น สื่ออินเทอร์เน็ตสามารถเข้ามาเสริมและแทนกิจกรรมทางศาสนาและการฟังธรรมได้บางส่วน แต่ไม่ได้ช่วยให้เข้าใจธรรมะได้มากขึ้น เพราะมันขึ้นอยู่กับการศึกษาของแต่ละบุคคล เนื่องจากพระพุทธศาสนาต้องปฏิบัติ

“ถ้าจะเอาความพร้อมของเนื้อหาในเว็บไซต์ทั้งหมด ผมว่าน่าจะเกินพอนะ เหลือแต่ว่าเราจะเอาจริงรึเปล่า”
(สุเมธ โสพศ, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2554)

“คนส่วนใหญ่ที่เล่นอินเทอร์เน็ตแล้วไปอ่านธรรมะอาจจะหาเรื่องทำบุญ ทำทาน มันไม่ได้ทำหาเพื่อเริ่มปฏิบัติ ธรรมะนั้นอยู่ที่การปฏิบัติ มันไม่ใช่อ่านรู้จำ แล้วไม่ได้เอาไปใช้”
(กมล เฉลิมวิริยะ, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

“อินเทอร์เน็ตเป็นการเปลี่ยนรูปแบบเฉยๆนะ แต่ไม่ได้ช่วยให้เข้าใจมากขึ้น ณ จุดท้ายแล้วความเข้าใจในธรรมะ มันขึ้นอยู่กับบุคคลละนะ พี่ว่ามันคนละส่วนกัน พี่คิดว่าอินเทอร์เน็ตไม่ได้ช่วย มันแค่เป็นรูปแบบหนึ่งเท่านั้นเอง ... มันไม่ทำให้ได้รับธรรมะเพิ่มขึ้นจากเดิม เพราะการที่เราจะรับธรรมะเข้ามาที่ตัวเรา มันมี process อยู่ที่เราจะรับมันเข้ามารึเปล่า トラบดที่เราไม่ไป grab มันเข้ามา เราก็ไม่มีทางได้”
(วรธิดา วิรัชวงศ์, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

5.ประเด็นการให้ประสบการณ์ในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา

ทัศนคติต่อความใกล้ชิดกับธรรมะโดยสื่ออินเทอร์เน็ต

ด้วยคุณสมบัติของสื่ออินเทอร์เน็ตที่ทำให้เข้าถึงเนื้อหาธรรมะได้ง่ายขึ้น ทำให้ความรู้สึกใกล้ชิดกับธรรมะมากขึ้น ด้วยการฟังไฟล์เสียง การดูวิดีโอ การเปิดรับข้อมูลธรรมะทางเว็บไซต์ และ/หรือSocial Network หรือทางโทรศัพท์มือถือที่เชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ต

“ทุกวันนี้คิดว่า facebook กับ twitter มันใกล้กับเรามากที่สุด เพราะเรากด like แค่อครั้งเดียวมันก็เข้ามาเลย มันเหมือนเป็น status ของเพื่อนที่เราต้องอ่านอยู่แล้ว มันเห็นอยู่แล้ว มันใกล้ตัว เพราะข้อความมันน้อยและมันสั้นด้วย ไม่ต้องอ่านนาน”
(สิริลักษณ์ ศรีจินดา, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

“การใช้social network ทำให้รู้สึกใกล้ชิดกับธรรมะมากขึ้น เพราะว่ามัน feed เข้ามาหาเราเอง ทำให้ได้เรียนรู้และได้เตือนสติทุกวัน”

(นนนีย์ อนันต์สุวรรณ, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

“ผมว่ามันก็ได้ทุกวิธีนะ ถ้าเราสนทนากันอยู่ ก็รู้สึกที่เราเข้าใจกันมากขึ้น เพราะเนื้อหาที่เราพูดคุยอยู่ เพราะว่าเราต้องนึกใครครวญเวลาเราจะตอบ การมี facebook ก็ทำให้เรารู้สึกเข้าใจกันมากขึ้น เพราะเราก็มีเพื่อนที่ไปวัดด้วยกันเยอะเลย แล้วfacebook นี่ดีมาก มันทำให้เราเห็นอะไรอีกเยอะ ข้อมูลข่าวสารได้เร็ว เราเปิดfacebook ของเรา เราก็ได้เห็นคนนั้นคนนี้คุยเรื่องธรรมะกัน ก็ได้ประโยชน์ ก็เป็น Community ได้ดีเลย... เพราะว่า เป็นสื่อที่เข้าถึงง่าย...”

(สุเมธ โสพต, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2554)

“เราว่าทั้งฟังและอ่านสแตตัส เพราะว่า เป็นข้อความที่เขาทยอยมาแล้ว เป็นเรื่องที่โดนใจ เราเห็นความดี ความบอญว่า มันอยู่กับเราตลอดเวลา”

(อัญญรัตน์ เอี่ยมเอิบ, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

6. ประเด็นชุมชนธรรมะออนไลน์

ทัศนคติต่อการเป็นชุมชนธรรมะออนไลน์ในเว็บไซต์และในSocial Media

ชุมชนธรรมะออนไลน์ได้เกิดขึ้นแล้วในเว็บไซต์ เห็นได้จากการสนทนาโต้ตอบกันและมีการบอกบุญ การแจ้งข่าวและนัดสมาชิกในเว็บไซต์หรือเว็บบอร์ดให้ออกไปทำกิจกรรมงานบุญร่วมกัน

“พี่เห็นเขาตั้งกลุ่มขึ้นมา มีคนชวนกันไปทำกิจกรรมต่างๆ เช่น กฐิน ผ้าป่า และเห็นมีการช่วยเหลือกันเยอะ คนไหนมีปัญหา เห็นเขาเอารธรรมะมาเตือนสติกันและกัน ในระดับของปัญหาทางโลกทั่วไป”

(วรธิดา วิรัชวงศ์, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

“ผมว่าเป็นชุมชนธรรมะเต็มรูปแบบแล้วนะครับ อย่างเว็บลานธรรม เขาก็มีนัดเจอกัน นัดมารู้จักกัน เป็นชุมชนที่เข้ามาในชีวิตประจำวันได้... ส่วนใหญ่คือ เข้าเว็บไซต์ก่อน แล้วได้คุยกับหลวงพ่อบุญในสมัยที่ท่านยังไม่ได้บวช แล้วก็พูดคุยกันแล้วก็มาสนทนากัน นัดกันไปฟังธรรมะอะไรอย่างนี้ครับ เป็นสื่อที่นำไปเข้าวัด ”

(สุเมธ โสพต, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2554)

“บางคนเข้าเป็นประจำ ดูจากคะแนนที่เขาเข้าเว็บบอร์ดสูงๆ มีเขาประจำมาตอบ มีการชวนกันออกไปทำบุญในชีวิตจริง เห็นจากที่มีการจัดกิจกรรมหลายครั้ง”

(ชัชวาล ฉัตรรัตนนท์, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

นอกจากนี้ Social Media ยังช่วยให้เกิดชุมชนออนไลน์ที่ใกล้ชิดกับผู้ใช้มากขึ้น อีกทั้งให้ความรู้สึกมีส่วนร่วมกับชุมชนนั้นๆมากกว่าเว็บไซต์ เพราะปัจจัยพื้นฐานของเครือข่าย Social Media คือ สายสัมพันธ์ของเพื่อนหรือคนรู้จักกันมาเชื่อมโยงกันไว้ และด้วยลักษณะของ Social Media ที่เป็นสื่อเชิงรุก (Active) ที่สามารถส่งข่าวของเพื่อนหรือจากคนที่เชื่อมโยงกันไว้ให้มาถึงผู้ใช้และผู้ใช้ยังสามารถส่งข้อความหรือเผยแพร่ข้อมูลต่างๆได้ด้วยตัวเอง ซึ่งแตกต่างจากเว็บไซต์ที่เป็นสื่อเชิงรับ (Passive) ที่ผู้สนใจต้องเข้าไปหาที่เว็บไซต์นั้นๆเอง

“พอเรามีfacebook มันเข้ามาอยู่ในมือถือของเรา ก็คือ มันเข้ามาอยู่ในชีวิตประจำวันของเราแล้ว ... มันง่ายกว่าการที่เราไปเข้าเว็บไซต์เสียอีก เหมือนเราอ่านทุกเช้า อ่านเมื่อไรก็ได้ตลอด มันเข้ามาหาเราเอง... มันเป็นธรรมชาติที่เรารู้จักเข้ามาหาตัวเอง เป็น active ขึ้นมาจากเดิมที่เป็นสื่อธรรมชาติแบบ passive ซึ่งเว็บไซต์ก็ถือว่าเป็น passive แม้ว่ามันจะมีการอัปเดต คือเราต้องเข้าไปหามันเอง เราก็ไม่รู้ว่ามีอัปเดต”

(สิริลักษณ์ ศรีจินดา, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

“อย่างใน facebook ของพี่กลุ่มเพื่อนที่แอดกันมา เขาก็จะส่ง invite เรื่องการไปทำบุญมาให้ ว่าเราจะไปหรือไม่ไป รู้สึกว่ามันมีส่วนร่วมในกิจกรรม... มันสร้างบรรยากาศให้เรา รู้สึกตั้งอยู่ในธรรมชาติตลอด เพราะส่วนใหญ่ที่เอามาโพสต์ เป็นพระธรรมคำสั่งสอน เช่น ที่พี่มีจะเป็นพุทธพจน์จากพระไตรปิฎก และเรารู้สึกมีส่วนร่วมไปด้วย ได้ร่วมอนุโมทนาไปด้วย”

(เนลนีย์ อนันต์สุวรรณ, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

“ถือว่าดี เพราะเป็นอีกช่องทางหนึ่ง จากเดิมที่เว็บไซต์แพร่กระจายเร็วแล้วนะ Social Network นี้เร็วยิ่งกว่า ถึกกว่า และรู้สึกใกล้ชิด รู้สึกมีสายสัมพันธ์บางอย่าง และมันใช้สายสัมพันธ์เป็นการกระจายให้รวดเร็ว ... พี่คิดว่า เมื่อก่อน อินเทอร์เน็ตมันเป็นของที่กองอยู่ตรงนั้น เราเป็นคนเข้าไปหา เป็น Passive แต่เดี๋ยวนี้ Social Network มันActive มันเข้ามาหาเราแทน คือเราไม่เข้าไปเปิด มันก็ไม่มีอะไร ต้องอยากรู้ก่อนถึงเข้าไปเปิด เว็บไซต์หามัน แต่เดี๋ยวนี้ คือ ทุกคนเข้า facebook มันเข้ามาหาเลย มันเป็นอีกทางหนึ่งถึงเนื้อถึงตัวมากขึ้น”

(กมล เฉลิมวิริยะ, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

“มันช่วยให้เจออรรถบ่่อยขึ้น ถึขึ้น พี่ชอบมากกว่าเว็บไซต์นะ เพราะว่าเราไม่ต้องคลิกเข้าไปดูเอง อันนี้มันง่าย เหมือนมันมาเสิร์ฟไว้เลย ในชีวิตประจำวันเราต้องเปิดอยู่แล้วอะ แต่ถ้าจะไปเว็บไซต์ของเขา เราต้องไปเปิด ไปพิมพ์ ซึ่ง Social Network มันง่าย บางเรื่องที่เราอยากรู้ ฟอนานๆไป เราคิดว่าเราจะไปหาข้อมูลเรื่องนี้ ก็อาจจะลืม ... เวลาเราเห็นเพื่อนทำความดี หรือว่าเวลามีคนมากด like เรา หรือเห็นคนเขาอนุโมทนากัน ทำให้เราเห็นสิ่งดีๆในสังคม มีคนคิดเหมือนกัน มันอยู่ในระดับที่ว่าเป็นสังคมออนไลน์

ดีๆ สังคมหนึ่ง ที่มีความสนใจเหมือนกัน ได้เจอกลุ่มที่เหมือนเรา มันเป็นกำลังใจซึ่งกันและกัน ... ถ้าอย่างเป็นเว็บไซต์ทั่วไป พี่ไม่ได้ไป active อะไรยังงี้ แต่พอเป็น facebook พี่ active ด้วยความที่มันอยู่กับเรา เรากด add มันเข้ามาเอง ในส่วนที่เราเข้าไปทำอะไรด้วย เราก็รู้สึกมีส่วนร่วมมากกว่า แล้วเราก็ได้ตอบอะไรได้มากกว่าในเว็บไซต์”

(วรรธิตา วิรัชวงศ์, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

ทัศนคติต่อการแทนที่กิจกรรมทางศาสนาและใช้เป็นตัวออนไลน์ในสื่ออินเทอร์เน็ต

แม้ว่าอินเทอร์เน็ตจะมีสื่อธรรมะจำนวนมาก เข้าถึงได้ง่าย เหมาะสมกับวิถีชีวิตในปัจจุบัน และทำให้รู้สึกใกล้ชิดกับธรรมะมากขึ้น อย่างไรก็ตามสื่ออินเทอร์เน็ตเข้ามาแทนกิจกรรมทางศาสนา หรือการไปวัดฟังธรรมได้เพียงบางส่วนเท่านั้น กล่าวคือ สามารถเสริมกิจกรรมนั้นๆ ได้เพียงบางส่วน เพราะศาสนิกชนยังต้องการไปสัมผัสบรรยากาศของพิธีกรรม การทำกิจกรรมร่วมกับศาสนิกชนคนอื่นๆ เพราะจะได้ความอึดออบใจ ตอบสนองความศรัทธา และเกิดกำลังใจในการปฏิบัติธรรมต่อไป อีกทั้งอินเทอร์เน็ตยังไม่สามารถเข้ามาแทนวัดหรือเป็นวัดออนไลน์ได้โดยสมบูรณ์ เนื่องจากยังขาดปัจจัยเรื่องบรรยากาศ ความร่มรื่น การปลื้มกวีเวก เพื่อปฏิบัติธรรมในขั้นสูงและความพร้อมของสื่ออินเทอร์เน็ต

ปัจจัยด้านบรรยากาศ

“...ยังมาแทนการไปวัดฟังธรรมไม่ได้ คือ ศาสนาไม่ได้มีเรื่องของศาสนธรรมอย่างเดียว มันมีเรื่องของศาสนพิธีอยู่ด้วย คือ ศาสนาไม่ใช่การปฏิบัติตามแนวทางของนักปราชญ์อย่างเดียว มันมีความศรัทธา ความเลื่อมใสอยู่ด้วย การที่เราได้ไปสวดมนต์พร้อมกับคนจำนวนมากหรือการที่เราได้ไปทำบุญกิริยาวัตถุกับคนจำนวนหนึ่ง มันทำให้เรามีความมั่นใจในการปฏิบัติตามในทางศาสนาและมีความอึดออบใจในการเป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนาเลยนะครับ เวลาเราได้กล่าวสาธุการกับคนจำนวนมากทำให้เรานั้นใจว่ามีคนเชื่อในสังฆธรรมเดียวกับเรา ไม่ใช่เราเชื่ออยู่คนเดียว มีส่วนในการให้กำลังใจกัน เหมือนว่าเราไม่ได้ปฏิบัติธรรมอยู่คนเดียวอย่างเห็นเด่นเห็นน้อยมองไม่เห็นทาง แต่ถ้าเรามีเพื่อน มันช่วยแนะแนวทางกันได้บ้าง ... นอกจากจะมีหลักธรรมแล้ว ยังมีเรื่องของประสบการณ์ด้วย เหมือนทุกวันนี้ที่เราฟังพระเถระเจ้า เราก็ฟังประสบการณ์จากท่านนั้นแหละ แล้วเอามาปฏิบัติต่อ มันจะไปอยู่ทำคนเดียวไม่ได้หรอกครับ มันอาจจะเข้ารกเข้าพงได้ล่ะครับ เป็นคนบ้าศาสนา”

(นิติพงศ์ พิเชฐพันธุ์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2554)

“สื่อใหม่แค่มาช่วยให้เราใกล้ชิดกับธรรมะ ไม่ลืมนิยามในแต่ละวัน แต่แทนไม่ได้เพราะเรามีพระที่เราเคารพ ส่วนตัว การไปวัดมันเป็นกิจกรรมของครอบครัว อย่างไรก็ดีทุกปีทำบุญด้วยกันทุกปี ตัวบุคคลและสถานที่มันยังต้องมีอยู่ การฟังไฟล์เสียงธรรมมันก็แทนการไปฟังธรรมจริงได้ประมาณ 80 เปอร์เซ็นต์ แต่บางโอกาสเราก็อยากไปฟังเอง

จริงๆ... อินเทอร์เน็ตมันเป็นสื่อแห่ง เป็นสื่อที่เราอยู่กับตัวเอง แต่ถ้าไปวัด เราได้เจอบรรยากาศคนไปทำบุญ ได้เห็นคนยิ้ม คนแบ่งปันกัน ได้feel คนละแบบกัน มันจำเป็นต้องมีอยู่ อินเทอร์เน็ตมันแทนกันได้ในระดับหนึ่ง ในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น ถ้าวันที่เรามีเวลาจริงๆ คิดว่ามันยังสำคัญอยู่”

(สิริลักษณ์ ศรีจินดา, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

“แทนได้ในบางส่วน แต่ก็แทนไม่ได้ในบางส่วน คือการไปวัดโดยตรงมันจะได้บรรยากาศร่มรื่น ได้สัมผัสกับครูบาอาจารย์ ... เหมือนเวลาเรากินข้าว มันก็ได้สารอาหารครบดี แต่ถ้าไม่มีข้าว เราไปแซนวิชมันก็แก้หิวได้นะครับ แต่มันก็ไม่ขึ้นใจเหมือนกินข้าว ... แต่มันก็ดีกว่าไม่มีเลยนะครับ สมมติว่าผมวันเสาร์อาทิตย์ผมมีเวลาเข้าวัดหนึ่งครั้งหรือสองครั้ง แต่วัฒนธรรมาภิบาลผมไม่อำนวย ก็มีอินเทอร์เน็ตมา ผมก็ยังkeep การไปวัดเสาร์อาทิตย์อยู่แต่วันธรรมดาผมก็ฟังอินเทอร์เน็ตบ้าง เข้าไปดูกระทู้บ้าง เล็กๆน้อยๆ ก็ทำให้ผมเข้าใจศาสนามากขึ้น ผมว่าเป็นอาหารเสริมมากกว่าอาหารหลัก ซึ่งมันก็เข้ามาเสริมทั้งทางปริยัติและการปฏิบัติ”

(สุเมธ โสพศ, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2554)

“ไปวัดนั่งฟังธรรมอาจจะแทนได้ด้วยการฟังไฟล์เสียงมาฟังแทน แต่การไปวัดเพื่อให้อาจารย์ชี้แนะในการปฏิบัติ เช่น นั่งสมาธิ ซึ่งยังเอามาแทนไม่ได้”

(กมล เฉลิมวิริยะ, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

“พี่ว่าแทนไม่ได้ ณ จุดหนึ่ง พี่ก็ฟังอยู่ที่บ้าน พอฟังไปเรื่อยๆ มันอยากจะไปฟังที่วัด .. มันไม่ใช่แบบว่า เออดีนะ ยกวัดมาไว้ที่บ้าน ... เพราะเราเกิดศรัทธา ถ้าเราเปรียบเทียบนะ ทำไมเราฟังเพลงนักร้องแล้ว ทำไมเราถึงอยากไปดูคอนเสิร์ต”

(วรริดา วิรัชวงศ์, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

“แทนไม่ได้ เพราะมันคนละ feel ... เข้ามาแทนไม่ได้ เป็นแค่ส่วนหนึ่ง เป็นแค่อีกสื่อหนึ่งที่เข้ามาเสริมกัน มันเข้ามาแทนหนึ่งสื่ออะไรไม่ได้... เวลาที่มีข้อสงสัย เราว่าการไปคุยกับพระมันให้ความรู้สึกที่ต่างกัน มันให้บรรยากาศที่เราคุยกับคนจริงๆ พระจริงๆ โจทย์บางโจทย์อินเทอร์เน็ตไม่สามารถตอบเราได้โดยตรง หรือถ้าเรามีปัญหาทุกข้อใจ เราถามท่านได้ ท่านก็จะตอบเรามา”

(อัญญรัตน์ เอี่ยมเอิบ, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

ปัจจัยความพร้อมของสื่ออินเทอร์เน็ต

“คิดว่าเป็นไปได้ในอนาคต แต่ในตอนนี้ยังไม่เกิดขึ้น เพราะว่าเรื่องเครือข่ายอินเทอร์เน็ตมันยังไม่ครอบคลุม มันยังมีต้นทุนที่ต้องเสียอยู่ ยังไม่ all available สำหรับทุกคน ...

ถึงแม้ว่ามันจะก้าวหน้าไปมาก แต่การเป็นวัดออนไลน์มันยังไม่ได้ all welcome สำหรับทุกคน เพราะว่าอินเทอร์เน็ตยังไม่มั่นคง มันไม่ได้ฟรีจริงๆ”

(ปากบั่น แสงประทุม, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

“มีโปรแกรมให้ดาวน์โหลด เป็น Visual 3D เหมือนเราดาวน์โหลดเกมเลยแหละค่ะ แต่อันนี้เราดาวน์โหลดวัดเกมเลยแหละค่ะ แต่อันนี้เราดาวน์โหลดวัด แต่พอมันเป็นวัดออนไลน์ เริ่มรู้สึกว่ามันไม่สะดวกแล้วนะ ทำไมเราจะต้องเป็นใครอีกคนในวัดเพื่อที่จะเดินในนั้น ในเมื่อชีวิตจริงเราเดินได้ ทำไมเราต้องไปดาวน์โหลดโปรแกรมขึ้นมา ถ้างั้นเราไปวัดละกัน”

(สิริลักษณ์ ศรีจินดา, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

7. ประเด็นการค้นหาทางจิตวิญญาณ

ทัศนคติต่อการค้นหาทางจิตวิญญาณและยกระดับจิตใจ

อินเทอร์เน็ตมีความสัมพันธ์และเปิดโอกาสให้ทำบุญได้ตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 10 ในระดับทานและศีล เช่น การเป็นพื้นที่บอกกิจกรรมงานบุญและเชิญชวนให้ร่วมกิจกรรม เปิดโอกาสให้อนุโมทนาบุญ การร่วมบริจาคทาน การเผยแพร่ไฟล์เสียงธรรมและการโพสต์ข้อความเชิงธรรมะ แต่ไม่สามารถช่วยให้เกิดการทำบุญในระดับภาวนาได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากการปฏิบัติของแต่ละบุคคลและต้องการสถานที่ที่สงบ

“มีความสัมพันธ์กัน การทำบุญตามหลักนี้ ... อินเทอร์เน็ตคงเป็นอีกหนทางใหม่ แต่ว่าแก่นสารของ 10 ข้อนี้ ถ้ามันเข้าเกณฑ์นั้น มันก็น่าจะได้บุญ ทั้งเป็นการฟัง การไปเก็บมาคิด คิดกลับมาเปลี่ยนแปลงตัวเองให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น และอยู่ในบุญวิถีใดในที่สุด ... ศีลกับทานเป็นสิ่งที่ทำได้ง่ายมาก คิดว่าทำกับอินเทอร์เน็ตได้ แต่ว่าการภาวนามันต้องใช้พลังพอสมควร คิดว่าในอินเทอร์เน็ตยังไม่สามารถทำได้นะครับ เพราะการภาวนามันต้องไปทำในที่สงบและอยู่กับตัวเอง จริงๆเราต้องไม่รับผัสสะจากที่อื่น ถ้าเราจะภาวนา เราต้องไม่สื่อกับสิ่งภายนอก ”

(นิติพงศ์ พิเชฐพันธ์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2554)

“กิจกรรมทำบุญ การไปบริจาคของให้เด็ก พวกนี้น่าจะอยู่ในเรื่องทาน ก็มีอินเทอร์เน็ตคอยเชื่อมโยงให้เรา เพราะเราไม่ค่อยไปวัด เราจะไปรู้จักที่ไหน และช่วยในการอนุโมทนา ซึ่งส่วนตัวจริงจังกับการอนุโมทนา อย่างเพื่อนใน facebook ไปทำบุญมา หรือไม่ไปทำบุญมา เราก็อยากให้เพื่อนเราอนุโมทนามากขึ้น อย่างหลักธรรมบางอย่างมันดีนะ เรายึดธรรมะ mobile เอาไว้ เจออะไรที่ดีๆ ก็ copy แล้วก็ไป paste ในหน้า facebook

ของเราเอง มันก็ช่วยให้คนรู้มากขึ้น อย่างน้อยมันก็ผ่านๆตา ใครจะสนใจไม่สนใจก็ไม่เป็นไร เราอ่านแล้วเราชอบเราก็ไปโพสเอาไว้ ตรงนี้ปุ๊வும்มันก็เป็นการใช้ธรรมะเป็นทาน ... แต่อินเทอร์เน็ตมันไม่ช่วยเรื่องการปฏิบัติเลย ส่วนตัวคิดว่าสิ่งหนึ่งที่มันตามมา กับสื่ออินเทอร์เน็ตก็คือมันอยู่ในสื่อที่เป็นความสนุกสนานอะ โอเค ว่ามันดี แต่ว่ามันอยู่ในความฟุ้ง อย่างเวลาไปปฏิบัติธรรม ก็จะไม่ข้องกับอะไรพวกนี้เลย มันก็จะต้องปิดไป ”
(สิริลักษณ์ ศรีจินดา, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

“สัมพันธ์กับ ชัดเจนที่สุดในโลกอินเทอร์เน็ต คือการใช้ธรรมะเป็นทาน เหตุผลคือรูปแบบการส่งข้อมูลทำได้ง่าย การใช้ธรรมะเป็นทาน ผู้ให้จะไม่ได้คิดมูลค่าซึ่งต่างจากการให้ทางธุรกิจทางรายได้และกำไร การฟังธรรมทางอินเทอร์เน็ต คิดว่าได้บุญเหมือนกัน อีกอย่างเป็นการสะดวกด้วย เพราะว่าการไปฟังธรรมที่วัดก็มีเวลาจำกัด ... ท่านไม่ได้ available ตลอด 24 ชั่วโมง...นอกจากนี้ยังมีการบอกบุญหรือขยายบุญกันใน facebook อย่างเช่น ผมมีสหายธรรมที่เราทำบุญใส่บาตรตอนเช้า เขาก็จะถ่ายรูปสำหรับอาหารที่เราใส่บาตรมาลงใน facebook แล้วก็มีคนไปอนุโมทนาเต็มเลย และผมก็เป็นหนึ่งในนั้น ทำให้เรารู้สึกว่ามีส่วนร่วมและยินดีในกุศลกรรมที่คนอื่นได้ทำ ... ส่วนในเรื่องของการภาวนา ผมว่าช่วยในเรื่องปริยัติ คือ การเรียนรู้ในหลักปฏิบัติ และตอบข้อสงสัยต่างๆได้ ส่วนใหญ่ผมคิดว่าก็ช่วยเรื่องปฏิบัติด้วย คือ เป็นเรื่องการแชร์กันเรื่องปฏิบัติ”
(บากบั่น แสงประทุม, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

“การเผยแพร่ธรรมะก็สัมพันธ์นะ อย่างเวลาเราเข้าไปเว็บบอร์ดแล้ว มีคนมาถาม ถ้าเราเห็นว่าเราสามารถตอบคนพวกนี้ได้ เราก็ตอบได้ แต่ในชีวิตประจำวัน เราอาจจะไม่เจอคนที่เราสามารถพูดคุยเรื่องพวกนี้ได้ มันก็เลยไม่มีโอกาสเผยแพร่ธรรมะ เชื่อว่าการตอบกระทู้เป็นการเผยแพร่ธรรมะอย่างหนึ่งนับว่าเป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง การอนุโมทนาที่ทำในเว็บไซค์มันก็ทำได้ง่ายขึ้น ทำให้เราได้พบเห็นคุณงามความดีของคนอื่นแล้ว เราก็อนุโมทนาไปตามได้ง่ายขึ้น”
(ชัชวาล จิตรรัตนนท์, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

“บุญกิริยาวัตถุ 10 สามารถทำในอินเทอร์เน็ตได้หลายประการ ...การปฏิบัติมันก็พอช่วยได้นะ คือ เอาหลักธรรมจากการสนทนาธรรมไปปฏิบัติต่อ ...และอินเทอร์เน็ตทำให้เราได้ทำบุญบ่อยครั้งมากขึ้น สะดวกมากขึ้น กระจ่ายข่าวได้เร็วขึ้น รู้จักข่าวสารงานบุญมากขึ้น ได้ร่วมงานบุญหลายอย่างมากขึ้น”
(สุเมธ โสพศ, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2554)

“เรื่องการได้บุญ มันขึ้นอยู่กับกายกรรม วจีกรรมและมโนกรรม อินเทอร์เน็ตกับเรื่อง ศาสนาพีว้างๆทำได้เยอะในส่วนที่เป็นมโนกรรม หมายถึงว่าคิดดี คิดเป็นกุศล และมโนกรรมเป็นส่วนที่กำหนดกายกรรมและวจีกรรมต่างๆได้ เหมือนเป็นการลัดขั้นตอน

... เรื่องสื่อดีๆทั้งหมดนี้มันอยู่ใน process ของความคิดแล้วอะ สื่อดีจะช่วยเรื่อง
 ทานที่เห็นได้ชัด เช่น บริจาคเงิน เรื่องการอนุโมทนาก็ขึ้นอยู่กับจิตใจของเรา ถ้าเรา
 คิดมันก็เป็นกุศลแล้ว ไม่จำเป็นต้องทำในอินเทอร์เน็ต ในนั้นมันแค่เป็น feature หนึ่งที่ทำให้
 ให้เห็นเท่านั้น”

(วรวิศา วิรัชวงศ์, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

นอกจากนี้ ผู้สัมภาษณ์ทั้งหมดเห็นว่าการฟังธรรมไม่ว่าจะจากการฟังไฟล์เสียงธรรมะที่
 ได้จากการดาวน์โหลดจากเว็บไซต์หรือการไปนั่งฟังธรรมเทศนาที่วัดจะรู้สึกว่าได้บุญเท่ากัน

“เราว่าได้เท่ากันๆ เพราะ การฟังธรรม เราฟังเพื่อให้เกิดปัญญา หากฟังแล้วเกิดปัญญา
 ไม่ว่าสื่อดี ก็ได้บุญเหมือนกัน”

(อัญญรัตน์ เอี่ยมเอิบ, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

“ผมว่ามันอยู่ที่ใจ ถ้าเราศรัทธา เราก็ได้บุญเหมือนกัน ศาสนา มันไม่ได้จำกัดสถานที่ เรา
 ทำดีเราก็มีความสุข... ไม่คิดว่าเป็นการได้บุญน้อยลง คิดว่าได้บุญเหมือนกัน”

(สุเมธ โสพศ, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2554)

8.ประเด็นการแก้ไขปัญหาและการช่วยเหลือเยียวยาในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา

เนื้อหาธรรมะในเว็บไซต์ช่วยให้เกิดที่พึ่งทางใจ ให้กำลังใจ ช่วยคลายความเครียดได้
 เพื่อฟื้นฟูสภาพจิตใจ ไข้เตือนใจ ตลอดจนการเป็นชุมชนธรรมะออนไลน์ที่ช่วยแก้ไขปัญหาและ
 ช่วยเหลือเยียวยาปัญหาด้วยธรรมะ

“ธรรมะที่คนคุยกันในเว็บไซต์ มันก็ได้ประโยชน์ อย่างเราเห็นปัญหาของคนอื่น เข้าไป
 แล้วแบบว่า ปัญหาของเรามันเรื่องเล็กน้อยมาก คนอื่นเขายังไหวเลย คนเราร้อยปัญหามาก
 เลยในชีวิตคนเรา ก็เห็นว่าเป็นเช่นนั้น อ่านแล้วได้กำลังใจกลับมา”

(สิริลักษณ์ ศรีจินดา, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

“เราว่าบางทีคนที่ตกอยู่ในห้วงทุกข์มากๆ บางทีมันคิดไม่ถึง แล้วเขาเอาปัญหามานำ
 มาระบายในเว็บไซต์ พอคนที่เป็นผู้รู้เห็นมาตอบ มีประสบการณ์ตรงนี้เขาเรียนรู้
 หลักธรรม ในชั้นหนึ่งมันเป็นการปลอบใจ ด้วยการชี้ให้เห็นว่าเป็นธรรมดาของชีวิต ผู้ที่
 ปัญหาเลยจะคิดว่า เขาไม่ได้เผชิญปัญหายู่คนเดียว เขาจะเริ่มรู้สึกสงบ ตั้งสติได้ คิดได้
 เราคิดว่าเว็บไซต์มันเป็นที่พึ่งให้เขาได้นะ”

(บากบั่น แสงประทุม, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

“รู้สึกใกล้ชิดมากขึ้น เข้าถึงได้ง่ายขึ้น ได้รู้ว่ามีคนสนใจธรรมเยอะ ทำให้รู้สึกสนใจสบายใจนะ อย่างน้อยก็รู้ว่ามีคนสนใจเยอะ ไม่ใช่ว่ารอบตัวเราไม่มีคนสนใจเลย มันก็รู้สึกแข็งๆ เทียบก็เหมือนเจอแฟนเพลงวงเดียวกัน”

(ชัชวาล ฉัตรรัตนนท์, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

“ผมว่ามันดีนะ ผู้ที่ตัดสินใจเป็นผู้ตอบ ผู้รู้ต่างๆ เขาก็ทำหน้าที่เป็น *Social Phychaitrist* เป็นนักจิตวิทยาสังคม บางคนเขาก็แค่อยากได้คนรับฟัง มันก็จะมีกำลังใจต่อไปได้ เป็นแค่การให้กำลังใจกันในทางธรรม เป็นการให้วิสัยทัศน์กันและกัน”

(นิติพงศ์ พิเชฐพันธ์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2554)

“ส่วนใหญ่ก็จะเข้าไปอ่านคติธรรม อย่างวันนี้เราทุกข์เรื่องนี้มา เราเข้าไปหาอ่าน มันทำให้เราทุกข์น้อยลง มันช่วยเรื่องจิตใจได้ ส่วนมากไปอ่านบทความธรรมะ ...การอ่านคติธรรมทำให้เราคลายทุกข์ ทำให้เรามองเห็นความจริงมากขึ้น ทำให้เห็นว่าจริงๆมันไม่มีอะไรเลย แล้วทำเราทุกข์น้อยลง... มันช่วยให้เราได้สติในเรื่องที่เราสงสัย หรือกำลังประสบทุกข์อยู่ในขณะนั้น มันช่วยฟื้นฟู ช่วยด้านจิตใจได้เยอะ ”

(นณณีย์ อนันต์สุวรรณ, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

9.ประเด็นการทำให้เป็นการค้าในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา

ทัศนคติต่อการค้าในเว็บไซต์พระพุทธศาสนา พบว่ามี 3 แนวทางต่อไปนี้

แง่ลบและลดความน่าเชื่อถือและศรัทธาต่อเว็บไซต์

“โดยหลักๆ คือขึ้นอยู่กับเจตนาแล้ว แต่ด้วยความที่สื่อธรรมะส่วนใหญ่เขาแจกฟรีกัน พอเอามาขายมันก็ เอ๊ะ ทำไมต้องเอามาขาย หรือถ้าในเว็บไซต์นั้นๆมีการแบ่งห้องเป็นการขายของอะไรอย่างนี้ ก็มองว่ามันเริ่มพุทธพาณิชย์แล้ว และดูว่ามันเริ่มไม่น่าเชื่อถือแล้ว”

(สิริลักษณ์ ศรีจินดา, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

“ไม่ควรให้การกระทำเชิงพาณิชย์มาโยงเกี่ยวกับศาสนามากเกินไป เพราะมันจะทำให้เสื่อม”

(บากบัน แสงประทุม, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

“พอเริ่มเอาเรื่องการค้าของมาเกี่ยว มัน discredit ตัวเอง พอมีเรื่องขายของเข้ามาใช้ปะ เหมือนว่าคุณไม่ได้ทำเพื่อประโยชน์สุขจริงๆ คุณทำเพื่อผลกำไร พอเป็นอย่างนี้ ความรู้สึกดีๆ ที่ว่าน้ำใสใจจริงมันลดลง แม้ว่าจะไม่ใช่เจ้าของเว็บเป็นคนขายเอง แต่ต้องคิดว่า ทำไมเจ้าของเว็บหรือผู้ดูแลถึงปล่อยให้ทำได้ ... พี่มองว่ามันไม่ควรเอามารวมกัน คุณตั้งเว็บบอร์ดขึ้นมาเพื่อทำอะไร เพื่อเผยแพร่ธรรมะให้มียะหรือ ทำไมถึงให้มีการขายของ คุณต้องการให้คนรู้ทางสว่าง ทำไมถึงพาลงไปด่ากันมิด ต้องถามตัวเองกลับว่า คุณตั้งเว็บบอร์ดขึ้นมาทำไม ”

(กมล เกลิมวิริยะ, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

เป็นกลางการซื้อขายขึ้นอยู่กับเจตนาและความพึงพอใจระหว่างผู้ขายและผู้ซื้อ

“พี่ว่าเฉยๆนะ มันขึ้นอยู่กับเจตนา ถ้าขายซีดีธรรมะอย่างท่านว. ท่านก็ขายซีดี ขายหนังสือ แต่ถ้าเป็นคนธรรมดาขาย ก็คิดว่าไม่ค่อยดี เรื่องพระเครื่องก็ได้แอนด์ เพราะเป็นความชอบส่วนบุคคลมากกว่า เป็นกลุ่มของเขาเอง”

(นลนีย์ อนันต์สุวรรณ, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

“มันขึ้นอยู่กับว่าเขาเอาเงินไปทำอะไร ถ้าขายซีดี ขายหนังสือพระก็ได้ จริงๆตั้งตู้บริจาคในวัด มันก็ป็นพุทธพาณิชย์เหมือนกันแหละ แต่ถ้าเจตนาดี เอาเงินไปช่วยเหลือคน หรือ บำรุงศาสนา สินค้าอะไรก็ซื้อนะ ... การซื้อพื้นที่โฆษณาในเว็บไซต์มันก็ได้ เพราะ เว็บไซต์มันก็ต้องมีค่าเช่าพื้นที่ การช่วยซื้อแถบแบนเนอร์ก็เหมือนกับการช่วยจ่ายค่าไฟวัด เป็นการจ่ายเพื่อให้เว็บและวัดอยู่ได้”

(ชัชวาล ฉัตรรัตนนท์, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

ไม่เห็นด้วยกับการซื้อขายพระเครื่อง

“แต่ถ้าขายพระเครื่องมันคนละประเด็นกัน ถ้าคนซื้อหนังสือหรือซีดีพระไปอ่าน เพราะอยากซื้อสื่อมาศึกษาธรรมะ แต่ซื้อพระเครื่องมันคนละอย่าง มันผิดมาตั้งแต่ต้น เพราะพระพุทธศาสนาไม่เคยสอนให้พึ่งพาวัตถุอะไรก็ตาม มันผิดตั้งการสร้างพระเครื่องขึ้นมาแล้ว มันก็ไม่ถึงกับผิด ในบางกรณีมันก็ช่วยให้มีศรัทธามาขึ้น เหมือนมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในตัว อาจจะทำให้ทำบาปน้อยลง แต่เอาเข้าจริงๆ มันไม่ใช่สิ่งจำเป็นอะ”

(ชัชวาล ฉัตรรัตนนท์, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

10. ข้อจำกัดของการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศต่อเว็บไซต์พระพุทธศาสนา

ปริมาณการเปิดรับสื่อ วิธีการนำเสนอเนื้อหา และ วิธีการเปิดรับสื่อ ขึ้นอยู่กับความพร้อมทางอุปกรณ์คอมพิวเตอร์และความเร็วอินเทอร์เน็ตของแต่ละบุคคล รวมไปถึงความพร้อม

ของสื่อธรรมะในประเภทต่างๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์และสื่อไฟล์เสียงมีปริมาณมาก เนื่องจากผลิตได้ง่ายมีเงื่อนไขในการผลิตและการรับสื่อด้วยการดาวน์โหลดง่ายกว่าสื่อประเภทวิดีโอที่มีกระบวนการผลิตที่ซับซ้อนและมีเงื่อนไขมากกว่า

“ใช้การอ่านบทความมากกว่า เพราะอินเทอร์เน็ตพีช้า อย่างวิดีโอ เคยคลิกดู แล้วรอนานมาก... จริงๆอยากดูวิดีโอธรรมะนะ เพราะจะคลิกเข้าไปตลอด แต่มันจะโหลดมาไม่ได้ ”
(นนลนีย์ อนันต์สุวรรณ, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

“ส่วนใหญ่วิดีโอจะดูเวลามีคนลึ่กผ่านกระทุ้มา ไม่ได้search หาวิดีโออย่างเดียว เพราะว่ามันเสียเวลาโหลด”
(สุเมธ โสพศ, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2554)

“คนที่รับธรรมะจากอินเทอร์เน็ตได้น่าจะเป็นคนระดับกลางนะ จะต้องมึโทรศัพท์มือถือที่รองรับระบบอินเทอร์เน็ตได้ ที่บ้านต้องมีอินเทอร์เน็ต ดังนั้นธรรมะที่พูดถึง ก็จะเป็นธรรมะของคนกลุ่มนี้”
(สิริลักษณ์ ศรีจินดา, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)

ข้อเสียอีกประการหนึ่งคือ ไม่มีการคัดกรองเนื้อหาที่มีในอินเทอร์เน็ต ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตต้องมีความรู้เท่านั้นสื่อพอสมควรและต้องมีปัญญาพิจารณาเนื้อหาต่างๆในเว็บไซต์ด้วยตนเอง

“คนส่วนใหญ่ชอบคิดว่าสิ่งที่อยู่ในอินเทอร์เน็ตเป็นสิ่งที่กลั่นกรองมาแล้ว แต่คนที่เขียนในอินเทอร์เน็ตมันร้อยพ่อพันแม่ สัทธิธรรมต่างๆ ในพระไตรปิฎกที่เอามาเขียนในอินเทอร์เน็ตมันตู่กันไปจนไม่รู้จะยังงั้แล้ว ... ในอินเทอร์เน็ตมันบ้าๆบอๆ แค่มั้ศรสมาธิก็โพสต์ได้แล้ว เข้ามาพรั้งนี้มีคนมาอ่านเป็นห้าพันคน อย่างนั้นมันก็ไปแล้วอะ ด้วยความตึบตันของความรู้ที่อยู่ในอินเทอร์เน็ต ที่อาจจะต้องพิมพ์บ้าง ตัดต่อบ้าง สรุปความบ้าง ไอ้คนนั้นมันจับความมาได้ยั้่งนี้บ้าง มันก็เหลวกันไป แล้วก็มาเขียนกันเป็นตุเป็นตะ”
(นิติพงศ์ พิเชฐพันธุ์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2554)

“ถ้าเนื้อหาที่ผิดแล้วมันแพร่ลงไปเน็ตแล้วมันอันตราย ไม่มีการคัดกรองเนื้อหาในเว็บบอร์ด”
(ชั้ชวาล จั้ตรรัตนนั้, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)
“ความรู้ที่ผิดๆ คือ อินเทอร์เน็ตเป็นตัวแพร่ได้เร็ว ถ้าใส่ของผิด มันก็แพร่ได้เร็วเหมือนกัน”
(กมล เฉลิมวิริยะ, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2554)

“พี่ว่าการขาดการพิจารณาเนื้อหาจะทำให้การใช้อินเทอร์เน็ตเป็นไปในแง่ลบทั้งหมดเลย
นะ...และการที่ไม่มีการคัดกรองเนื้อหาธรรมะก็อาจจะทำให้เนื้อหาผิดเพี้ยนไปได้”

(วรริตา วิรัชวงศ์, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554)